

fod (23), og tændt blev kastanjen med rødt og hvidt. · Ak, kirkernes kærte er ikke så from, · og hjemmenes lys er ikke så blidt, · for den nærer sin ild ved sin overflom · fra livets inderste helligdom *Helge Rode* (24). Kastanjens tunge alterlys er tændt, · og der er andagt i den grønne kirke *Karl Grabau* (25), alterstille brænder · kastaniens hvide luer – · alting står fordybet · svøbt i duft og lyd *Mogens Jermin Nissen* (26), og i kastanjen står blegrøde lys · tændt i den fingrede stage *Harald H. Lund* (27). Kastanietræet tænder sine kærter · ved funker fra ildsolens store kæmpebrand ... · Et flammehav har omspændt træets krone · fra toppens spids helt ned til kuplens brede rand *Emil Larsen* (28); højt mod himlen blusser · kastanjens broncelamper *Johannes Jørgensen* (29), kastanien har startet et lysbatteri, · overdådigt og luksuriøst; · den véd, at det snart er grundlovsdag, · og så vil den virke pompøs *Cai M. Woel* (30). Kastanjernes blomster brænder med rolige luer. · Bag dybgrønne buer · de lyser i løvet som ild og som sne *Sigfred Pedersen* (31). Natten var sommerlig mild, thi kastanjernes lys var nys tændte, · med hvidlige flammer i natmørkets blålige tone de brændte *Harald Herdal* (32); stille brænder her de hvide · blomsterlys ved pinsetide ... · Nej; bag løvets lyse klynger · slanke orgelpiber. · Højt mod himlen, dybt fra grunden af den gamle gård, · ånder skært en hymne: ungdom, elskov, vår *Valdemar Rørdam* (33), – omkring kastanjen blev der spredt · et langsomt blomstrende tapet *Mogens Lorentzen* (34). Nu svulmer kastanjen i al sin pragt, · lyser i lysegrøn pinsedragt, · og blomsterne sidder som piger, der soler · sig saligt i sommerligt duftende kjoler; · de knejser på gren som hos grønklædte hyrder, · der blideligt gynger de bløde byrder, · og hensunkent smiler de skønne derved · i lykkelig, drømmende solskinsfred. · · Jeg sanker i hånden en enkelt blomst. · Hvor rører den let og fin! · Der rødmer endnu en rose · i det falmede brudelin *Marinus Børup* (35) Kastaniernes blomster er mandfolkegrove, og brovtende står de og svajer · og bänder: hvor Satan bli'r solen af? · · sådan er kastaniernes mandfolkeblomster, som vejret gør gnavne og mugne *Thor kil Barfod* (36).

Tilbage bli'r der keglebuske i miniature, · morgenstjerner i en stængel af grøn kanel. . . de er hvide, våde endnu og tegnet som Ankolekvæg. · Så tørrer de til brune pindsvinefisk, som man skal fiske med kast. · · · Stilke brækkes af, der sidder mærket af en hov, så har man en nassepind! *Jørgen Sonne* (22). Kastanjernes

pindsvinehuder *Tove Meyer* (37), vrangen er som læder, · sart og blødt som gedeskind *Hans Storm* (38).

Nu falder kastanjerne, · falder og brister · og triller af skallen – · . En frugt, · der ejer en borgerlig · hygge og plumshed · i farver, i form og i lugt *Thor kil Barfod* (39). Hvor var det dog vidunderligt at sanke · kastanjen op og pakke kærnen ud. · Det brune blik – det hvide silkesvøb! *Hakon Holm* (40), kastanjerne slår op de brune øjne, · forundret over stormens vilde hænder *Jørgen Vibe* (41), og som en svedig hingstehals · så blank er hin kastanjeskals · mahognipragt *Ludvig Holstein* (42), og kastanjerne sprang med et knald af de bristende skaller. · – Denne efterårslyd, når det falder og falder og falder! · Det er som en sang: vi skal dø, thi vor gerning er endt! *Thor kil Barfod* (43). Kastanjernes elfenbensblade, · der kongeligt klæder den mørke muld *Christian Rimestad* (44).

Marinus Børup, Kastanjeblomsterne (35); Ebbe Jahn-Nielsen, Kastanien blomstrer (45); Valdemar Vester, Kastanjetræet (14).

LITTERATUR: (1) 730b 42; (2) 292b 21f; (3) 51c 154; (4) 23b 58f,87; (5) 433s 54,70; (6) 463h 12; (7) 463f 7,55; (7b) 882 nr. 44,1969; (8) 76b 178; (9) 437 2,70; (10) 735 12; (11) 493 5f; (12) 455 15/10 1953; (13) 1018b 22/11 1953; (14) 962b 40f; (15) 458 38; (16) 725 23/4 1950; (17) 678b 79; (18) a 361 13. saml. 57; b 361f 68 jf. 71; (19) 470 55; (20) 417 nr. 10,1886; (21) 133b 144; (22) 847b 22f; (23) 48g 49; (24) 417 1913,359 og 776b 88; (25) 302 58; (26) 649b 46; (27) 561d 11; (28) 526 13; (29) 463b 44; (30) 982b 89; (31) 707b 46; (32) 370b 19; (33) 789l 14; (34) 556e 51; (35) 117b 22ff; (36) 48d 21; (37) 598d 23; (38) 151 4,1930,2f; (39) 48c 144; (40) 392b 93; (41) 967c 40; (42) 417 nr. 10,1897 og 397d 31; (43) 48b 52; (44) 770c 104; (45) 425 30f.

Benved, *Euonymus europæus*

Busk, sjældnere lille træ med firkantede grønne kviste, kvaste af små grøngule blomster og smukke skarlagensrøde, 4-rummede kapsler med orange frø. Ret almindelig i krat, skovbryn, levende hegn, også plantet som prydbusk.

Benved 1640ff, muligvis allerede 1534, som stednavn fra begyndelsen af 1300-t (*Benved SVJylland*), skyldes det lysegule »ben«hårde ved, i stednavnet *Benneris* 1662 Als, *Bennets-*

Frugter og blade af benved. (HO). Overfor: Kniplerske malet af F. Schwartz, 1886.

løkke 1704ff Stollig Sønderjylland, m.fl.; *benvidje* 1804ff, Bornholm, *benræ* SSlesvig, *benhvide* Fyn.

Spindelbom 1596, *-træ* 1769 anvendt dels til aksler i urværk, dels til spindereskaber (spindel = 1) aksel, 2) håndten); spindeltræ er omtydet til *spindeltræ* fordi busken ofte bærer talrige spind af møllarver (*Hyponomeuta euonymi*, »snareorm«), desuden har man plantet den i haver for at samle sommerfuglelarver til senere destruktion (1806; SFyn; 1); *rokketræ* o. 1700 (rok = håndten). *Sketræ* ØJylland, Fyn, *firkanttræ* Fyn slutningen af 1800-t, *hønneved* Angel, Møn, Falster; *kællingetand* VFyn, Agerød – frugten sammenlignet med gule tænder i rød mund; *lusebær* Falster, se nedenfor, *hanepung*, *-træ* Bornholm, pung = scrotum; *kattepote* Bornholm uvist hvorfor, måske på grund af kapselformen (2).

LITTERATUR: (1) 398 1806,226 og 1821,272; 519 124; (2) 689 1,365–67; 292 207; 148 6,236 sml. 5, 67.

ANVENDELSE AF VED OG FRUGTER

Veddet blev i 1700- og 1800-t meget benyttet til husflid. Heraf skar man skeer, der blev regnet for særlig fine til gilder; brugen gjorde dem efterhånden smukt gule (1). I sin friertale nævnedede en bejler på ØFyn, at der fulgte tre dusin benved-skeer med til pigen (2). Endvidere anvendt til kander (Fyn 1767; 3), indlagte møbler, tommestokke m.m. (1790; 4), piberør, haner på øltønder, skakfigurer, skopløkke, tandstikkere, instrumenter (i stedet for buksbom) (o. 1800ff; 5), strikkepinde, vindepinde, modellérpinde, broscher o.a. finere drejearbejder, skafter (6), ladestokke, neglerensere m.m. (7). Stokkene anvendt til knipling kunne være af benved (sønderjyske marskegne; 8); på Bornholm gav busken nåle til at binde fiskegarn med (Allinge o. 1890; 9). – Trækullet anvendt til krudt og tegning, barken giver en søgrøn farve, frøkapslerne farver mørkt gulbrunt, med alun svovlgult (10). Frugten virker afførende, skal kunne dræbe får og geder (men modbevist ved forsøg) samt lus; drejere klager over, at lugten af veddet giver

dem kvalme (11). Af frugterne får man en salve for udslet hos børn (12) og et dekokt bruges til at vaske får mod skab og lus (13). Planten er giftig (14), spiser man »lusebærrene«, får man lus i maven (SFalster; 15).

Børn har trådet de smukke frugter på snor til »perlekæder«, »-kranse« (Sønderjylland, Fyn; 16).

LITTERATUR: (1) 977 1767,154 (Fyn); 398 1806, 226; 297c 128; 760 316; 308b 51; 684 45; 622b 237; 934 2055 (ØJyll., 1929); (2) 107 1961 (Øksendrup o. 1900); (3) 977 154; (4) 194 3,1790,193; 571 1790, 334; (5) 739 2,1800,190; 398 1806,226; 546 52,1964, 79 (SFalster o. 1885); (6) 662b 1916,237; 934 2055 (ØJylland); (7) 304 419; 599b 1,113; 950 182; (8) 884 1897,181; (9) 449 1947,33; (10) 739 2,1800,190; 520 47; 599b 1,113; 398 1806,226; (11) 739 2,1800, 190f; (12) 239 1894,14f; (13) 799 3; (14) 654 68, 1962,962; (15) 161 1906/46:833(1908); (16) 634 16297 (o. 1880); 239 1894,15.

PROSA OG POESI

Benveden har åbnet sine kapsler og viser de orange-gule frø i lyskarmoisinrød indfatning – sikken et hyl, hvis vi mennesker ville sætte de to farver sammen, men i november er alt tilladt, bare det liver op i landskabet *Knud Hee Andersen* (1). – Benvedbusken leger rosegård *Chr. Richardt* (2). Dit mildtsmilende bær mig hilser i kolde oktober, · som med vemodsmil hilser en rejsende ven *J. H. Smidth* (3); i hegnet lyser løvet · fra røn og benved med den sære glød, · der støjer lidt – som når en dybt bedrøvet · vil synge sig fra savnet af en død. *Marcus Lauesen* (4). Benved vender sine topas-øjne · som ensomme gløder · ud i mørket *Tove Meyer* (5).

LITTERATUR: (1) 23b 134; (2) 766h 27f; (3) 842 180; (4) 532 41; (5) 598 19.

Vrietorn, Korsved, *Rhamnus catharticus*

Tornet busk med ægformede og savtaktede blade og knipper af små grønne blomster; stenfrugterne først grønne, tilsidst sorte. Hyppig i fugtige kratskove og levende hegn. Værtplante for kronrust, iflg. lov af 27/3 1903 må planten ikke findes mindre end 200 meter fra dyrkede marker; sml. berberis bd. 2.

Vrietorn 1767ff, anvendes kun litterært, navnets

Vrietorn. Træsnit i Simon Paulli: Flora Danica, 1648.

oprindelse er uvis, måske til vrid = (mave)kneb, smerte, da bærrerne giver diarré, eller fordi man har anvendt dem som afføringsmiddel. *Korsved* 1793ff, fordi grenene er stillet korsvis modsat, navnet blev konstrueret og sigter sikkert til Bibelens passionshistorie (korstræet og tornekrone).

Virntorn 1580, *hjordetorn* 1648–1821, *vriebær* (-træ) 1662–1795, *kragetorn* o. 1700; Grenåegnen, se *Krageklo* s. 205, *korstorn*, *korsbær* o. 1700ff; Sjælland, *vejtorn* o. 1700ff, *vidjetorn* o. 1700–1821 og *viebær*, -torn 1769–72 (vie = vidje, pilebusk); *vårtorn* Bornholm 1775ff, måske til svensk vård, dansk værne (mod ondt), se nedenfor; *veentorn* 1806–08 og *verentorn* SSjælland; *galbær*, *galbærtræ* Sønderjylland og Sjælland er nedsettende, *svimmelbær* ØJylland, *gulbær* 1907–24, giver gult farvestof.

Forvekslinger med andre buskarter: *hagertorn* o. 1300-1649 (hvidtjørn), *hårtorn* 1800-21; Jylland, vel oprindelig 'havtorn' (tjørn og sandtidse), *hik* Sønderjylland (hæg), *svartvidje* Bornholm (tørst), *sorttorn* (slåen).